

УДК 1(477)(091)"17"(092) Величковський

ІСИХАЗМ У ТВОРЧОСТІ ПАЇСІЯ ВЕЛИЧКОВСЬКОГО

Михайло Пігош

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна, kafilos@franko.lviv.ua*

Ісихазм був основою світосприйняття Паїсія Величковського. Його основні погляди формувалися під впливом цього релігійно-філософського вчення. Паїсій Величковський сповідував аскетично-споглядальний спосіб життя, приділяючи велике значення "умній молитві". Ці ідеї Паїсій Величковський черпав від таких візантійських богословів, як Григорій Синаїд, Григорій Палама та інші. Паїсій Величковський відродив ісихастичну традицію у XVIII столітті.

Ключові слова: Паїсій Величковський, ісихазм, "умна молитва", аскетизм.

Релігійно-філософська думка Паїсія Величковського відноситься до недосліджених ділянок багатогранної спадщини української філософії. У статті нами досліджується вплив ісихазму на творчість Паїсія Величковського, а також вивчаються етапи формування релігійно-філософських, морально-етичних концепцій філософа на ґрунті ісихастичного світосприйняття.

Паїсій Величковський (1722–1794) – видатний український християнський мислитель, перекладач та церковний діяч XVIII ст. Життєвий шлях Паїсія Величковського є своєрідним, поступовим пошуком вічних цінностей, які він здобував шляхом духовного збагачення через власний саморозвиток.

Наукових праць з проблематики ісихазму є багато. Ми будемо опиратися на роботи І. Меєндорфа, І. Паславського, Г. Прохорова, К. Радченка та ін. Але проблема ісихазму у творчості Паїсія Величковського історико-філософською наукою ще мало досліджена. У працях про Паїсія Величковського головним є історико-біографічний, літературний та богословський підхід до його творчості. Одна з таких книг - це монографія митрополита Іларіона (Івана Огієнка) "Старець Паїсій Величковський. Його життя, праця та наука". У цьому творі йдеться про життя Паїсія Величковського, його науку, монаше життя, літературну діяльність, учення про "умну молитву" та інше. Одна з останніх робіт про Паїсія Величковського – це стаття А. М. Окари "Паїсій Величковський та Григорій Сковорода в культурному оточенні XVIII ст.", у якій автор частково звертається до проблеми ісихазму у творчості Паїсія Величковського, досліджуючи питання співвідношення доктрин Паїсія Величковського та Григорія Сковороди. "Своєю просвітительською, – пише А. М. Окара, – перекладацькою і пастирською діяльністю Паїсій Величковський відроджує ісихаське вчення" [1, с. 221]. Отже, проблема ісихазму у творчості Паїсія Величковського досліджувалась раніше в контексті інших питань. Ми розглянемо, у яких значеннях розглядається ісихазм у науковій літературі. На основі

цього спробуємо з'ясувати, які з цих значень ісихазму зустрічаються в Паїсія Величковського і яка їх суть.

Ісихастичний світогляд Паїсія Величковського формувався під впливом аскетичних творів таких отців церкви: Антонія Великого, Ісаака Сиріна, Василя Великого, Іоана Златоустого, Іоана Лествичника, Симеона Нового Богослова, Григорія Синаїта, Григорія Палами та інших. Професор А. І. Яцимирський, який вивчав Паїсієву рукописну спадщину в Нямецькому монастирі, пише: "Паїсій оставил послѣ себя до 300 рукописей, содержащихъ какъ разъ тѣ самыя произведенія аскетическихъ писателей, которыя рекомендовались греко-болгарскими исихастами и довольно полно представлены въ рукописях XIV вѣка" [2, с. 188].

Насамперед необхідно з'ясувати й визначити, що являє собою ісихазм. У науковому обігу термін ісихазм уживається в декількох смислових значеннях. Це питання найбільш повно розкрив І. Ф. Меєндорф. Первинна суть цього терміну відображає споглядально-скитницьку форму життя християнського чернецтва, ідеалом якого виступала "ісихія" (ήσυχία), тобто абсолютний "спокій" і "мовчання", який вказує на ідеал індивідуального усамітнення [3, с. 292]. Інше значення терміну "ісихазм" зводиться до психосоматичного методу постійного творення "умної молитви" [3, с. 293]. Саме на неї особливу увагу звернув Паїсій Величковський. "Ісихазм" використовується також як синонім терміна "паламізм". Це система філософсько-богословського обґрунтування ісихазму, яка виробилася Григорієм Паламою в процесі полеміки з Варлаамом. Виділяють ще одне смислове значення поняття "ісихазму" – це "політичний ісихазм", тобто соціальна, культурна й політична програма, яка втілювалася в XIV ст. видатними візантійськими діячами [3, с. 294].

Отже, ісихазм – релігійно-філософське вчення, яке зародилося у Візантії ще в епоху раннього середньовіччя в кінці III на початку IV ст. Однак своє ідейно-теоретичне оформлення в цілісну систему він набув у працях видатних візантійських філософів-богословів XIV ст. – Григорія Синаїта, Григорія Палами та інших [4, с. 54]. Професор А. І. Яцимирський зазначав, що Паїсій Величковський "являється какъ бы продолжателемъ дѣла Григорія Синаита и Григорія Паламы, Феодосія и Евфимія Тырновскихъ, ихъ предшественниковъ и послѣдователей" [2, с. 187–188].

У поширенні ісихазму значну роль відіграв Афон, який був і є центром православ'я, найвищою школою монашого життя. Побувати на Афоні було мрією кожного правдивого монаха. На ньому духовно збагачувалося багато діячів української культури того часу: Іван Вишенський, Йов Княгинецький, а також Паїсій Величковський та інші.

Особливо відчутною була роль ісихазму в духовній культурі України у XVI–XVII ст. Необхідно зауважити, що в цей період в Україні існувала ціла течія, прихильники якої орієнтувалися на культурну спадщину греко-візантійського світу й перебували під значним впливом ісихазму. Філософію ісихазму сповідували такі відомі представники української культури того часу, як Іван Вишенський,

Ісайя Копинський, Йов Почаєвський (Желізо), Йов Княгинецький, Віталій з Дубна та інші [4, с. 57].

Про історію розвитку ісихазму влучно висловився професор А. І. Яцимирський: "Аскетизмъ никогда не прекращался. Правда, по временамъ онъ какъ бы замиралъ, о немъ переставали говорить и писать, имъ никто уже не интересовался и, казалось, наступилъ конецъ этой своеобразной формѣ христіанской мысли. Но за реакціей слѣдовало новое возрожденіе, и аскетизмъ снова воскресалъ, словно легендарный фениксъ. Во главѣ новаго движенія стояли обыкновенно великіе люди, убѣжденные дѣятели. Среди нихъ не послѣднее мѣсто занимаетъ "молдавскій старецъ" Паисій Величковскій, возродившій аскетизмъ въ формѣ византійско-болгарской исихіи, столь характерной для XIV вѣка" [2, с. 185].

У Паїсія Величковського ми знаходимо три з чотирьох смислових значень ісихазму. Розпочнемо з першої аскетично-споглядальної форми життя чернецтва, яка нами була зазначена вище. Ще в юності Петро Величковський (ім'я Паїсій він отримав на Афоні в 1750 році, коли старець Василій посвятив його в мантию, а ще раніше він отримав ім'я Платона, коли був пострижений у перший монаший чин рясофор) мав нахил до аскетично-подвижницького життя. Навчаючись у Києво-Могилянській академії, він мріяв про чернече життя. Розмовляючи з префектом (помічник ректора) академії о. Сільвестром Кулябкою, він говорив: "Я хочу якнайскоріше прийняти чернецтво, і твердо постановив це, бо ж смертний час нікому не відомий..." [5, с. 18]. Петро Величковський, маючи нахил до аскетичного життя, шукав чогось досконалішого, Богові ближчого.

Людське життя, на думку Паїсія Величковського, мінливе й скороминуще, у ньому людина переносить багато нещастя і терпіння. А це пов'язане з суєтністю людини і приділення великої уваги тлінним речам. Людина повинна відмежуватися від зовнішнього світу, у якому є багато зла, для того, щоб досягнути спасіння. Тому на перше місце Паїсій Величковський ставив праведне життя. У його книзі "Крины Сельные" читаємо: "Теперь, ты, человекъ, услаждаешся красотой, приглядностью, славою и проводишь жизнь свою въ суетномъ украшеніи, надѣясь провести такъ часъ за часомъ, день за днемъ, мѣсяць за мѣсяцемъ, годъ за годом. О, человекъ! Вѣкъ твой проходитъ къ концу, жизнь минуетъ, время мало-помалу протекаетъ... Какъ бы одинъ день твоего рожденія и твоего возраста и старости, а послѣ сего скорый неожиданный конецъ твоей жизни... Не продолжителенъ путь земной жизни; на малое время является и вскорѣ проходитъ. Воистину суета и тлѣніе, все сладостное, прекрасное и славное въ мѣрѣ семъ; ибо какъ тѣнь перемѣнчивая, все проходитъ, и какъ во снѣ на этомъ свѣтѣ пребываетъ; сейчасъ кто-либо есть; немного потомъ уходитъ; сегодня съ нами, а по утру гробу предается" [6, с. 5–8]. Людина повинна задуматися над своїм життям та зосередити свої зусилля на вічних цінностях, а не покладати свої надії на земні блага та свою силу й красу. Людині потрібно приборкувати свої пристрасті, удаючись до аскетичного

самообмеження. Тому Паїсій Величковський звертає головну увагу на внутрішнє й духовне життя людини.

Паїсій Величковський вважав, що треба відректися від “цього світу, і всього гарного і солодкого” [5, с. 126]. З цього приводу він писав: “Первый шаг в борьбе против мира сего – оставить его, отвергнуть его сладострастие. Прелестное мечтание красот его, тленное богатство, временное веселье, принять добровольную нищету Христову” [7, с. 291]. Паїсій Величковський, як і інші мислителі, вважав, що людина є єдністю душі й тіла. Вона повинна скеровувати свої сили на духовне та вічне, щоб спасти себе, тому їй, на думку мислителя, потрібно: “Спешить из тьмы греха в землю обетования, к чистоте и безгрешности богоугодной жизни” [7, с. 291]. У людині постійно відбуваються боротьба й вибір між двома протилежностями – з одного боку “горним” божественним, духовним, а з іншого “нижчим”, плотським, мирським. Паїсій Величковський радив вибирати перший шлях, тому що він веде до пізнання Бога, єднає з ним. Він закликав: “Не будьте же пленниками дольного мира, тела и смерти, но к горнему миру и бессмертному пределу устремляйтесь, да будете наследниками его света” [7, с. 292].

Другою формою ісихазму, на яку звертав увагу Паїсій Величковський, було його вчення про “умну молитву”. “Завдяки тому, що Ісус Христос, – пише А. М. Окара, – зробився людиною, тобто в одній особі поєдналися Божественна і людська природа, людина може зробитися причасником божественної благодаті, стяжати божественні енергії. Однією з головних умов цього перетворення Паїсій Величковський услід за отцями Східної церкви Григорієм Синаїтом і Семеоном Новим Богословом називає “умну молитву” [1, с. 222]. За допомогою цієї молитви людина може подолати всі сзoi земні спокуси. Недарма ж Паїсій Величковський стверджував: “Священная умная молитва, по силѣ писаній Богоносныхъ отцевъ, дѣйствуемая Божіей благодатію, очищаетъ челоуѣка отъ всѣхъ страстей, возбуждаетъ къ усерднѣйшему храненію заповѣдей Божіихъ и отъ всѣхъ стрѣлъ вражихъ и прелестей хранитъ невредимымъ” [8, с. 14]. Про це влучно говорив і Ніл Сорський, якого високо цінував Паїсій Величковський. Він підкреслював: “Внутренняя сердечная молитва – вотъ средства, которыми можетъ и долженъ бороться челоуѣкъ (инокъ) со страстями своей души. . . Борьба трудная, и требуетъ непрерывныхъ усилій” [9, с. 102].

“Умна молитва” – це внутрішній сердечний зв’язок з Христом. Вона зародилася давно й мала багато форм. Звичайна її форма така: “Господи, Ісусе Христе, Боже наш, помилуй мене грішного”. Церковно-слов’янська назва “Умная молитва” незрозуміла, бо слово “умний” давно змінило своє первісне значення. Церковно-слов’янське слово “умний” означає “духовний”, або внутрішній, або й “сердечний”. Отже, “Умна молитва” – це “Духовна молитва” – тиха сердечна та внутрішня молитва [5, с. 75].

У вченні про „умну молитву” Паїсій Величковський посилався на видатних церковних діячів, як-от Григорій Синаїт, Ніл Сорський та інших. Так, про Ніла Сорського він зауважував: “Преподобный Ниль, пустынный Сорский, какъ сонце просіявший... умнымъ дѣланіемъ молитвы” [8, с. 19]. Дослідник творчості Ніла

Сорського А. С. Архангельський наголошував: "Необходимость для человека "умной молитвы" – одинъ изъ главнѣйшихъ пунктовъ въ общемъ кругѣ идей Преподобного Нила, и онъ подробно говоритъ о всей важности ея и преимеществѣ передъ обыкновенной молитвой" [9, с. 97]. Сам Ніл Сорський про "умну молитву" писав так: "Внутренняя "умная" молитва не только существенное средство для очищенія нашего сердца и страстей; она – высшая цѣль человѣческаго (инноческаго) самосовершенствованія и выше всѣхъ добродѣтелей: добродѣтелей много, и каждая изъ нихъ – частица добра; умная же, сердечная молитва – источникъ всякому благу" [9, с. 100]. Такі думки, ідеї про "умну молитву" сповідував Паїсій Величковський. "Старець Паїсій, – пише Митрополит Іларіон (І. Огієнко), – широко вславився тим, що він воскресив і зреалізував давню Святоотцівську науку про "умну молитву"... не тільки воскресив цю науку, але й зреалізував її в тих монастирях на Афоні, а головно в Молдавії, де він був настоятелем" [5, с. 75]. Сам Паїсій Величковський зазначав, що "это Божественное дѣланіе священной умной молитвы было непрестаннымъ дѣломъ древнихъ Богоносныхъ отцевъ нашихъ и на многихъ мѣстахъ пустынныхъ и въ общежительныхъ монастыряхъ" [8, с. 7]. За допомогою "умної молитви" й благодаті, як переконував Паїсій Величковський, монахи-аскети досягають духовної досконалості. У їх серцях уже не має місця суєтному, тлінному, а є „несказанная" радість і духовний спокій. Паїсій Величковський доводив: "Этимъ умнымъ вниманіемъ священной молитвы многіе изъ Богоносныхъ нашихъ отцевъ, разжегшись серафимскимъ пламенемъ любви къ Богу и по Богѣ къ ближнему, содѣлались строжайшими хранителями заповѣдей Божіихъ и очистивъ свои души и сердца отъ всѣхъ пороковъ ветхаго человека, удостоились быть избранными сосудами Святаго Духа" [8, с. 7–8], унаслідок чого, "они явились по своей жизни свѣтилами и огненными столпами для вселенной, и, содѣлавъ бесчисленныя чудеса, дѣломъ и словомъ привели неисчетное множество человѣческихъ душъ ко спасенію" [8, с. 8].

Проте духовно недосконала й непідготовлена людина не може самостійно приступати до творення "умної молитви". Ось як про це міркував Паїсій Величковський: "Если же кто дерзнетъ дѣйствовать эту молитву самочинно не по силѣ ученія святыхъ отцевъ, безъ вопрошенія и совѣта опытныхъ и будучи надменень, страстенъ и немощенъ живетъ безъ послушанія и повиновенія и къ тому же гоняется единственно за пустынножитіемъ, котораго за свое самочиніе, онъ и слѣда видѣть не достоинъ" [8, с. 14]. Тому, на думку Паїсія Величковського, людина повинна збагнути цю "умну молитву" під керівництвом досвідченого й розумного вчителя. "Художествомъ святые отци, какъ показано, называютъ эту святую молитву, думаю, потому, что какъ художеству человекъ не можетъ научиться самъ собою безъ искуснаго художника: такъ и этому мысленному дѣланію молитвы, безъ искуснаго наставника навикнуть невозможно" [8, с. 36].

Паїсій Величковський виступає апологетом “умної молитви”. З цієї причини він написав два твори про “умну молитву”. Перший з них називається “Об умной молитве”, який був написаний у 1763 році в Драгомирному монастирі. Написання цього твору спричинила звістка про те, що в Україні в Мошногорському монастирі один монах дуже виступає проти „умної молитви”, зве її ересю та спокусою. На початку твору Паїсій Величковський зазначав, що брався за цю працю “опасаясь, чтобы кто-нибудь изъ неутвержденныхъ въ разумѣ, слыша такія ихъ баснословія, не упалъ въ подобный имъ ровъ злохуленія и смертно согрѣшилиъ передъ Богомъ, похуливъ ученіе премногихъ Богоносныхъ отцевъ нашихъ” [8, с. 6]. Інший твір про “умну молитву” – “Послание старца Паисия Величковского к братни Пояноворской обители (в Буковине) по поводу учения монаха Феопемпта, хулившего умную молитву”, – був написаний у 1793 році.

Паїсій Величковський, як і Григорій Палама в XIV ст., полемізував з “хулителями умної молитви”. Його полеміка зводилась до питання „умної молитви”. Суть же полеміки між Варлаамом і Паламою полягала в проблемі Богопізнання. Варлаам стверджував, що людині доступне лише символічне уявлення про Бога, а не реальне спілкування з ним. “Щоб наблизитись до Бога, потрібно, на думку Варлаама, подібно античним філософам, пізнавати оточуючий нас світ, Боже творіння. Іншого шляху до Бога, до істини немає” [10, с. 89]. Іншої думки був Григорій Палама, який вважав, що Бога можна пізнати не тільки опосередковано, але й безпосередньо. Він розділяв Сутність Бога й Енергію Бога. Сутність Божа неосяжна, ми не здатні її осягнути, вона вище всякого пізнання. Енергію Бога Григорій Палама тлумачив так: “Если бы сущность не имѣла энергии, отличной отъ себя, то не имѣла бы дѣйствительного существования и была бы только положениемъ мысли” [11, с. 109]. Через енергію, яка сходить від Бога, людина вступає у власне буття Бога, може його пізнати й наблизитись до Нього. Григорій Палама закидав Варлаамові те, що він основну увагу звертав на “зовнішню” філософію. З цього приводу Григорій Палама писав: “Лица, стремящіеся къ познанію внѣшней мудрости, по собственному сознанию болѣе вкушаютъ незнанія, чѣмъ знанія... Ибо безъ чистоты, хотя бы ты изучилъ въ совершенствѣ естественную философію от Адама, ты остался бы не менѣе, если не болѣе неразумнымъ, чѣмъ мудрымъ” [11, с. 104–105]. Також Паїсій Величковський не погоджувався зі своїм опонентом, називаючи його “суетоумнымъ философомъ”. Як і Григорій Палама та Ніл Сорський, так і Паїсій Величковський сповідували “внутрішню” філософію. Про це влучно сказав Ніл Сорський: “... не премудрость мира сего можетъ просвѣтитъ душу и приобщитъ Богу, но философія по существу, выражающаяся въ дѣлахъ, которая можетъ и очищать, и просвѣщать, и дѣлать прилежащихъ ей друзьями Богу и подобными бестѣлеснымъ” [11, с. 108].

Таким чином, Григорій Палама сповідував платонівську лінію у своєму вченні, а Варлаам – аристотелівську. Такої думки дотримувався й К. Радченко: “Онъ (Григорій Палама) отдѣляетъ енергію Бога, сообщимую людямъ, отъ сущно-

сти, несообщимой никому. Варлаамъ следуя Фомѣ Аквинскому, утверждаетъ единство в Богѣ сущности и енергіи и вооружается противъ ученія Паламы... Палама при этомъ стоитъ на почвѣ Платоновской философіи, Варлаамъ съ последователями являются приверженцами Аристотеля" [11, с. 53].

Про Григорія Паламу Паїсій Величковський в контексті "умної молитви" зауважував: "Въ то время великій поборникъ и предстатель благочестія, пресвѣтлый между святыми, отецъ нашъ Григорій, Архієпископъ Фессалонитскій, Палама, который въ совершенномъ послушаніи и непрестанномъ священномъ упражненіи умной молитвы, какъ солнце просіялъ на святой Афонской горѣ дарованіями Святаго Духа" [8, с. 10]. Сам Григорій Палама в одному із творів доводив: "Молитва же сильная священнодѣйствуя совершаетъ простертіе человѣка къ Богу и соединеніе съ Нимъ, по существу своему будучи союзомъ разумныхъ тварей съ Создателемъ ихъ, когда дѣйство молитвы черезъ теплое умиленіе и сокрушеніе превыздетъ страсти и страстные помыслы" [12, с. 300]. В іншій книзі ми читаємо: "Григорій объясняетъ, почему Господь приобразился послѣ молитвы. Этимъ Онъ показалъ силу молитвы, служащей ходатаицей блаженнаго созерцанія. Она – умственное единеніе съ Богомъ и приближеніе къ Нему черезъ добродѣтели и способствуетъ обнаруженію свѣта" [11, с. 114].

Паїсій Величковський роз'яснював істинність і правдивість "умної молитви" у формі запитань і відповідей, ставлячи на перше місце внутрішнє й духовне, а зовнішнє й тілесне підпорядковував першому. На основі цього він будував свої аргументи на захист "умної молитви": "Какую благовидную причину изобрѣли вы, чтобы похулить эту пренепорочную и блаженнѣйшую вещь? Совершенно недоумѣваю... Ум ли человѣческой, которымъ дѣйствуется молитва, порочень? Но это невозможно. Вѣдь Богъ создалъ человѣка по образу Своему и по подобію: образъ же Божій и подобіе это – душа человѣка, которая по созданію Божію чиста и непорочна: значить и умъ, будучи начальнѣйшимъ душевнымъ чувствомъ какъ и въ тѣлѣ зрѣніе также непорочень" [8, с. 11]. В іншому місці, захищаючи „умну молитву”, мислитель відзначав: "Или не потому ли вы хулите и отвергаете умную молитву, что вамъ думается будто Богъ не слышитъ тайной въ сердцѣ совершаемой молитвы, но слышитъ только ту, которая произносится устами? Но это хула на Бога: вѣдь Богъ сердцевѣдецъ и въ точности знаетъ всѣ самыя тончайшія сердечныя мысли, и даже будущія, и знаетъ все, какъ Богъ и Всевѣдецъ" [8, с. 12]. Як бачимо, без "умної молитви" людина не може досягнути духовної досконалості. Автор хотів підкреслити: "умна молитва" – невід'ємний елемент духовного зростання й наближення до Бога.

Отже, у поглядах Паїсія Величковського спостерігаємо врахування бінарної природи людини. З одного боку, людина слабка істота, час її земного буття обмежений, сама вона є недосконалою і має дуже великий нахил до гріха й зла. Але, з іншого боку, вона, як душевна істота, за допомогою постійної праці над собою

може вдосконалюватися, наблизитися до Бога, отримати в нагороду за свої подвиги й страждання вічне життя.

У статті було підтверджено, що у формуванні світогляду Паїсія Величковського важливу роль відіграв ісихазм. Він був основою, на якій базувались релігійно-філософські та морально-етичні погляди й ідеї Паїсія Величковського. Також ісихазм Паїсія Величковського проявлявся, як з'ясовано в трьох смислових значеннях, а саме: аскетично-споглядальному житті, у його вченні про „умну молитву” і в тому, що мислитель був апологетом ісихастичних ідей, так як і Григорій Палама в XIV ст.

Отже, Паїсій Величковський перебував під впливом ісихазму й відроджував його традиції у XVIII ст. у Молдавії та Україні. Ісихастичні ідеї Паїсія Величковського мають велике значення для духовного вдосконалення людини. На думку Паїсія Величковського, тільки аскетично-споглядальне життя та втеча від спокус цього мінливого світу можуть наблизити людину до стану духовної незалежності й свободи, у чому їй, безперечно, може допомогти “умна молитва”.

-
1. *Окара А.* Паїсій Величковський та Григорій Сковорода в культурному оточенні XVIII століття // *Наук. Вісн. Укр. Іст. Клубу. М., 2001. Т. 5.*
  2. *Яцимирский А.* Возрождение византийско-болгарского религиозного мистицизма и словянской аскетической литературы в XVIII веке. Харьков, 1905.
  3. *Мейендорф И.* О византийском исихазме и его роли в культурном и историческом развитии Восточной Европы в XIV веке // *Труды отдела древнерусской литературы. Л., 1974. Т. 29.*
  4. *Паславский И.* Исихазм в украинской средневековой философской мысли // *Православие в Древней Руси. Л., 1989.*
  5. *Іларіон Митрополит (І. Огієнко).* Старець Паїсій Величковський. Його життя, праця та наука. Вінніпег, 1975.
  6. *Крины Сельные или Цвѣты Прекрасные, собранные вкратцѣ отъ Божественнаго Писанія. О заповѣдяхъ Божіихъ и о святыхъ добродѣтеляхъ Архимандрита Паисія Величковскаго. Изданіе Русскаго Свято-Ильинскаго скита на Афонѣ (Без року видання).*
  7. *Паисий Величковский.* Поучение на пострижение монашеского чина // *Протоиерей Сергей Четвериков. Правда христианства. Переиздание Спасо-Преображенского Мгарского монастыря Полтавская епархия (Без року видання).*
  8. *Объ умной или внутренней молитвѣ Сочиненіе Блаженнаго Старца Схимонаха и Архимандрита Паисія Величковскаго. М., 1902.*
  9. *Ниль Сорскій и Вассіанъ Патрикѣвъ, ихъ литературные труды и идеи въ Древней Руси. Историко-литературный очеркъ А. С. Архангельскаго. СПб., 1882.*
  10. *Прохоров Г.* Исихазм и общественная мысль в Восточной Европе в XIV веке // *Труды отдела древнерусской литературы. Л., 1968. Т. 23.*

11. Радченко К. Религиозное и литературное движение въ Болгаріи въ эпоху передъ турецкимъ завоеваніемъ. К., 1898.
12. Святаго отца нашего Григорія Паламы, Архієпископа Фессалоникскаго. О молитвѣ и чистотѣ сердца, три главы // Добротолюбие. Т. 5. М., 1992.

HESYCHASM IN THE WORKS OF PAYISIJ VELYCHKOVSKYJ

Mykhaylo Pihosh

*Ivan Franko National University of Lviv, Universytets'ka Str., 1
Lviv 79000, Ukraine, filos@franko.lviv.ua*

Hesychasm was the basis of the philosophic outlook of Payisij Velychkovskij. His principal ideas were formed under the influence of hesychasm. Payisij Velychkovskij was a follower of the ascetic-contemplative way of life, with considerable attention given to the "clever prayer". His hesychastic ideas took from Byzantine theologians such as Hrygory Synaid, Hrygory Palama and others. Payisij Velychkovskij revived the hesychastic tradition in the XVIII-th century.

Key words: Paisij Velychkovskij, hesychasm, "clever prayer", ascetism.

Стаття надійшла до редколегії 20. 04. 2002

Прийнята до друку 10. 05. 2003